

Sejdalija GUŠIĆ*, Milena GAŠIĆ**

MOGU LI SE JOŠ SPASITI? KONZERVACIJA I RESTAURACIJA PISANOG BLAGA U BOSNI I HERCEGOVINI

Izvleček:

Ali jih je še možno rešiti? Konzerviranje in restavriranje pisne dediščine v Bosni in Hercegovini
V prispevku je prikazano trenutno stanje v arhivistiki in arhivski službi v Bosni in Hercegovini na področju varstva arhivskega gradiva, v nadaljevanju pa so predstavljene smernice nadaljnega delovanja na področju konzerviranja in restavriranja, sprejete na podlagi brošure Štajerskega deželne arhiva v Gradcu, ki je prevedena v bosanščino, izdala sta jo leta 2006 Zgodovinski arhiv Sarajevo in Arhiv Tuzelskega kantona. V času, ko se v svetu spričo pospešenega tehničnega in tehnološkega razvoja standardi na področju varstva arhivskega gradiva nenehno dopolnjujejo in izboljšujejo, je v BiH ta dejavnost šele v povojih.

Ključne besede:

arhiv, depo, varstvo arhivskega gradiva, konzerviranje in restavriranje pisnih dokumentov

Abstract:

Can they still be Saved?

Conservation and Restoration of Written Heritage in Bosnia and Herzegovina

The paper presents the actual state of archival services in Bosnia and Herzegovina, regarding the protection of archives, as well as the guidelines regarding further works on conservation and restoration based on a brochure, issued by the Styrian Provincial Archives and later translated into Bosnian. It was published by the Historical Archives Sarajevo in the Archives of the Tuzla Canton in 2006. In times, when, due to the fast development of techniques and technologies, worldwide standards for protection of archives are constantly being upgraded and developed, the activity of creating and establishing standards in Bosnia and Herzegovina is still in its infancy.

Key words:

archives, depot, protection of archival materials, conservation and restoration of written materials

1 UVOD

Organizovana arhivska djelatnost u Bosni i Hercegovini, pa time i poslovi na zaštiti, konzervaciji i restauraciji arhivske građe i pisanog blaga počinje osnivanjem Arhiva Bosne i Hercegovine sredinom prošlog stoljeća (Uredba, 1947). Dugo su bosansko-hercegovački arhivisti učili zanat i istovremeno prikupljali arhivsku građu. Arhivska građa prikupljana je na razne načine, a sve u cilju da vrijedna arhivska građa dođe u arhiv »da ne propadne«. Država i vlast su, mada skromno, pružali podršku Arhivima. Omogućili su da, u periodu do kraja prošlog stoljeća, postoje i fondovi za

* Mag. Sejdalija Gušić, arhivski savjetnik, v. d. direktor, Historijski arhiv Sarajevo, Alipašina 19, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina, kontakt: sejo@arhivsa.ba.

** Milena Gašić, arhivski tehničar II vrste, Historijski arhiv Sarajevo, Alipašina 19, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina, kontakt: milenaqasic@yahoo.com.

otkup arhivalija, te je solidan broj vrijednih fondova i dokumenata i na taj način ušao u depoe.

Danas u Bosni i Hercegovini, na osnovu njene složene i komplikovane državno-administrativne strukture, egzistira 11 javnih Arhiva - Arhiv BiH; Arhiv Republike Srpske, Arhiv Distrikta Brčko, a u Federaciji BiH djeluju Arhiv Federacije BiH, koji ima stvarnu nadležnost nad institucijama Federacije BiH i sedam kantonalnih Arhiva, koji teritorijalno pokrivaju područje svojih kantona ali postoje i teritorije koje nisu pokrivene arhivskom mrežom, odnosno arhivskom službom.

U današnje vrijeme država i vlast ne brinu o Arhivima osim kad političke stranke treba da zbrinu svoje kadrove, ali ne da bi poboljšali status Arhiva nego da riješe probleme svojih stranačkih kolega »zaslužnih« za dobijanje izbora ili neke druge stranačke aktivnosti.

2 DEPO PROSTORI

Na primjeru Historijskog arhiva Sarajevo se može vidjeti odnos vlasti prema Arhivu i neizvršavanje obaveza Vlade Federacije BiH prema arhivskoj građi: Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika BiH je sa Odlukom (Pokretno dobro, 2009) proglasila 228 fondova i zbirki Historijskog arhiva Sarajevo, pokretnim dobrom - nacionalnim spomenikom BiH. Vlada Federacije BiH je tom Odlukom obavezana, naročito stavovima II i III, da osigura odgovarajuće fizičke, tehničke i finansijske uvjete za čuvanje nacionalnog spomenika. Iz tog razloga donosimo i citiramo dio teksta Odluke (2009) koji se odnosi na ovu problematiku:

Stav II

»... Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je da osigura pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju, restauraciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) će utvrditi tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione table sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom...« (Odluka, 2009).

Stav III

»... S ciljem trajne zaštite nacionalnog spomenika, Vlada Federacije osigurat će odgovarajuće fizičke i tehničke uvjete za čuvanje nacionalnog spomenika, što podrazumijeva:

- adaptaciju zgrade depoa u ulici Čardordžina 90 u skladu s međunarodnim arhivskim standardima;
- nabavku arhivske opreme u skladu s međunarodnim arhivskim standardima (arhivski ormari, arhivske stalaže, kolica za premještanje arhivske građe i dr.);
- osiguravanje odgovarajućih uvjeta za čuvanje arhivske građe kako bi se spriječilo dalje oštećenje, odnosno osiguravanje uvjeta i sredstva za konzervatorsko-restauratorske radove na arhivskoj i bibliotečkoj građi;
- osnivanje i opremanje laboratorija za konzervaciju i restauraciju arhivske i bibliotečke građe;

- *osnivanje i opremanje tzv. trezor sobe za pohranjivanje najreprezentativnije arhivske i bibliotečke građe;*
- *digitalizacija i mikrofilmovanje arhivske i bibliotečke građe;*
- *hibridno arhiviranje;*
- *izradu sistema klimatizacije koji će osigurati optimalnu količinu vlažnosti (50 do 60%) i temperature zraka (16° do 22°C) u prostorijama u kojima se čuva arhivska i bibliotečka građa;*
- *izradu videonadzora i sistema protupožarne zaštite;*
- *izradu plana za trajni smještaj arhivskih fondova i zbirki... « (Odluka, 2009)*

Adaptacija zgrade i nabavka savremene opreme (depoa u ulici Čadordžina 90) uglavnom je finansirana iz vlastitih sredstava, a Vlada Federacije BiH do sada je, od svega navedenog dala sredstva za zaštitu samo jednog fonda: za digitalizaciju i mikrofilmovanje ličnog fonda: dr. Safvet Beg Bašagić¹, Sign: 8.5 BS-279.

O osposobljavanju stručnog kadra za rad na restauraciji i konzervaciji arhivske građe ne razmišlja se u resornim ministarstvima na svim nivoima vlasti, jer ni u srednjim školama a ni na fakultetima nema smjerova ni odsjeka koji bi osposobljavali ovaj profil stručnog kadra.

Niti jedan arhiv u Bosni i Hercegovinu nema adekvatan depo prostor po kapacitetu i uslovima za čuvanje arhivske građe. Adekvatan smještaj i čuvanje arhivske građe u depou je, svakako, jedan od najznačajnijih načina zaštite građe od bioloških uticaja, klimatskih promjena, fizičkog propadanja, oštećenja, spoljnje svetlosti i drugih uticaja.

Svijetla tačka, kada je depo prostor u pitanju, jeste Historijski arhiv Sarajevo koji je jedan od svojih depoa (Čadordžina br 90, tzv.Vrbanjuša), a u cilju što bolje zaštite i čuvanja arhivske građe, adaptacijom i rekonstrukcijom približio standardima za dobre smještajne uslove. Historijski arhiv Sarajevo posjeduje 658 arhivskih fondova i zbirki. Najveći broj tih fondova, tačnije 287 fondova je pohranjeno u depo prostoru »Vrbanjuša«. Zgrada u kojoj se nalazi depo prostor »Vrbanjuša« je izgrađena 1912. godine i potpuno je bila neadekvatna za depo prostor. Zgrada ima ukupno 1640 metara kvadratnih korisnog prostora. Samu zgradu Arhiv je dobio na korištenje 1990. godine, a od 2005. godine traje njena rekonstrukcija i adaptacija da bi se mogla koristiti kao depo prostor. Do danas je potpuno rekonstruisana i adaptirana 21. prostorija depoa (Nežirović, 2014, str. 195). Uporedo sa rekonstrukcijom i adaptacijom išlo se i u nabavku i opremanje prostorija modernom arhivskom opremom. Tako je od 21 prostorije 8 prostorija opremljeno pokretnim arhivskim regalima tj. onoliko prostorija koliko je dozvoljavalo samo stanje zgrade. Na ovaj način se dobilo 8284 dužinska metra za smještaj građe.

Arhiv Republike Srpske u Banja Luci je, zahvaljujući donaciji Japanske vlade, dobio laboratoriju za konzervaciju i restauraciju arhivske građe. Međutim, rad na restauraciji i konzervaciji arhivske građe, iako imaju jednog edukovanog uposlenika za tu oblast, ne odvija se onim tempom koji bi zadovoljio i njihove osnovne potrebe, a da

¹ Safvet-beg Bašagić je rođen 1870. godine i jedna je od najmarkantnijih ličnosti moderne bosanske i bošnjačke književnosti i začetnik bošnjačkog nacionalnog preporoda početkom 20. stoljeća. Osnivač je mnogih listova, časopisa i nacionalnih društava. Poznat je kao istaknuti pjesnik, prevodilac, historičar i političar. Dio njegove zaostavštine (rukopisne knjige) se nalazi u Nacionalnoj biblioteci u Bratislavi - Slovačka.

ne govorimo o eventualnom korištenju te laboratorije i za potrebe drugih arhiva u Bosni i Hercegovini.

Arhiv Bosne i Hercegovine je isto tako zahvaljujući donaciji Japanske vlade 2005. godine dobio savremenu opremu za mikrofilmovanje i digitalizaciju arhivske i bibliotečke građe. Sa Muzejom Holokausta iz Vašingtona je urađen projekat mikrofilmovanja fondova i zbirki koji sadrže činjenice o Holokaustu u koji su pored Arhiva BiH bili uključeni i Historijski arhiv Sarajevo i Historijski muzej Bosne i Hercegovine. Iako je i ovo jedan od vidova zaštite arhivske građe, Arhiv nema edukovan i osposobljen kadar za ovu vrstu poslova. Uz mikrofilmovanje nije rađena i digitalizacija arhivske građe jer Arhiv Bosne i Hercegovine nema ni odgovarajućeg softverskog rješenja za obradu digitalizirane građe.

3 BROŠURA MOGU LI SE JOŠ SPASITI?

U želji da BiH arhiviste bolje upozna sa zaštitom arhivske građe, makar teoretski, Historijski arhiv Sarajevo i Arhiv Tuzlanskog kantona su 2006. godine, u saradnji sa Pokrajinskim arhivom Štajerske iz Graca - Republika Austrija, organizovali izložbu i preveli i publikovali brošuru² pod nazivom »Mogu li se još spasiti? Konzervacija i restauracija pisanog blaga«. Ova brošura može poslužiti kao stručna literatura ne samo arhivistima, već i kustosima, bibliotekarima i svim drugim zainteresovanim, kao osnova za edukaciju na području zaštite pisanog blaga.

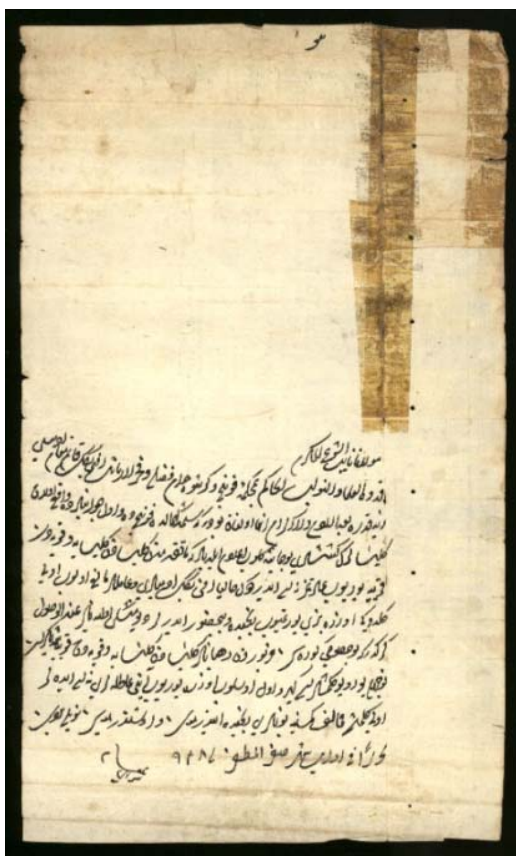

Slika 1: Brošura Pokrajinskog arhiva Štajerske iz Graca »Sind sie noch zu retten? Konservierung und Restaurierung von Schriftgut« - »Mogu li se još spasiti? Konzervacija i restauracija pisanog blaga«; prevedena i štampana u Sarajevu, 2006. godine

² Radi se o brošuri Pokrajinskog arhiva Štajerske iz Graca »Sind sie noch zu retten? Konservierung und Restaurierung von Schriftgut«.

Tekstovi objavljeni u ovoj brošuri korisni su za edukaciju na području zaštite pisanog blaga ali i za edukaciju arhivista sa higijensko - zdravstvenim aspektima rada sa arhivskom građom³.

U današnje vrijeme mnogo pažnje se posvećuje digitalizaciji arhivskih dokumenata ali to je samo jedan vid zaštite dokumenata. Digitalizacijom se štiti original najviše od propadanja radi višestrukog korištenja/upotrebe, a i jednostavnije i dostupnije je koristiti se snimkom. Međutim, daleko bitniji vid zaštite je zaštita samog originala, zbog propadanja od starosti, oboljenja pergamenata i papira koji se čuvaju u neadekvatnim uslovima, kao i od neadekvatne zaštite u prošlosti. U Bosni i Hercegovini još uvijek se veoma rijetko koristi bezkiselinski karton i papir za ulaganje ulaganje dokumenata i smještaj arhivske građe.

Slika 2: Oštećeni dokument (Emer-nama Gazi Husrev-bega iz 1532. godine; Sign: OZ; ZAT -228) koji je svojevremeno sastavljan selotejpmom jer je bio pocijepan, dodatno je oštećen

³ Zanimivi su radovi Ingrid Hödl: Higijenski paket mjera Pokrajinskog arhiva Štajerske u 10 tačaka na stranici 27 i Marianne Wassermann-Neubold: Gljivice/plijesni - zdravstveni aspekti sa (radno) medicinskog gledišta na stranici 35.

4 ZAKLJUČAK

Zaštita arhivske građe u Bosni i Hercegovini je veoma loša jer o osposobljavanju stručnog kadra niko ne razmišlja a ni jedan arhiv nema adekvatan depo prostor. U Bosni i Hercegovini arhivisti se uglavnom samo teoretski upoznaju sa zaštitom arhivske građe.

- O osposobljavanju stručnog kadra niko ne razmišlja, jer ni u srednjim školama a ni na fakultetima nema smjerova koji bi osposobljavali stručni kadar za rad sa pisanim blagom u Arhivima.
- Niti jedan arhiv u BiH nema adekvatan depo prostor u smislu kapaciteta i uslova za čuvanje arhivske građe. Adekvatan smještaj i čuvanje arhivske građe u depou je jedan od najznačajnijih načina zaštite građe od bioloških uticaja, klimatskih izmjena, fizičkog propadanja, oštećenja, spoljne svjetlosti i drugih uticaja.
- Historijski arhiv Sarajevo i Arhiv Tuzlanskog kantona su preveli i objavili brošuru "Mogu li se još spasiti? Konzervacija i restauracija pisanog blaga". Ova brošura može poslužiti kao stručna literatura ne samo arhivistima, već i kustosima, bibliotekarima i svim drugim zainteresovanim, kao osnova za edukaciju na području zaštite pisanog blaga.
- Samo jedan Arhiv, Arhiv Republike Srpske ima laboratoriju za konzervaciju i restauraciju arhivske građe.
- Arhiv Bosne i Hercegovine ima djelimično opremu za mikrofilmovanje i digitalizaciju građe ali nema obučen kadar, a nema ni odgovarajućeg softvera za obradu takve građe.

Nabavka odgovarajućih laboratorija za liječenje oštećene arhivske građe i konzervaciju je jedan od najtežih finansijskih izazova za Arhive u Bosni i Hercegovini. Dodatni problem i izazov je obuka stručnog kadra koji bi radio na tim poslovima.

U vremenu kada se u svijetu, zbog ubrzanog razvoja tehnike i tehnologije, standardi na zaštiti arhivske građe stalno unapređuju u Bosni i Hercegovini je posao kreiranja i donošenja standarda tek u povoju.

U Bosni i Hercegovini čuda postoje, jer evo pokazalo se da arhivska građa i nije »mnogo« uništena mada su ratna razaranja, poplave a i požar protutnjali ovim prostorom. Samo je zahvaljujući čudu i entuzijazmu arhivista opstala.

I mi arhivisti u Bosni i Hercegovini bi mogli, kao Amerikanci, usvojiti nacionalni/arhivski motto »U Boga se uzdamo/vjerujemo.«⁴

⁴ US Kongres je 30. 07. 1956.godine usvojio »In God We Trust« kao nacionalni motto.

VIRI I LITERATURA

- Uredba o Državnom arhivu Narodne Republike Bosne i Hercegovine. (1947). Službeni list NRBiH, br. 55.
- Pokretno dobro - Fondovi i zbirke Historijskog arhiva Sarajevo proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine, Odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH broj 02-2-40/09-38. (2009). Službeni glasnik BiH, broj 1/10.
- Nezirović, A. (2014). Depo prostor »Vrbanjuša«, adaptacija i stavljanje u funkciju. *Arhivska praksa*, br. 17, str. 195. Tuzla: Arhiv Tuzlanskog kantona.

SUMMARY

*Sejdalija GUŠIĆ**, *Milena GAŠIĆ***

CAN THEY STILL BE SAVED? CONSERVATION AND RESTORATION OF WRITTEN HERITAGE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Protection of archives in Bosnia and Herzegovina is on a very low level, as nobody takes into consideration the education of professional personnel, and not a single archives in Bosnia and Herzegovina has an adequate depot space. In Bosnia and Herzegovina, archival workers mostly have only theoretical knowledge on the protection of archives.

- Nobody even takes into consideration the education of professional personnel, as neither high schools, nor faculties have any programs that would produce professionals able to work with the written heritage at the archives.
- Not a single archives in Bosnia and Herzegovina has an adequate - in regards to capacity and conditions - depot space to preserve archives. Adequate storing and preservation of archives is one of the most important ways to protect them against biological factors, climate changes, physical deterioration, damages, outside light and other factors.
- Historical Archives Sarajevo and the Archives of the Tuzla Canton have translated and published a brochure entitled "Can they still be saved? Conservation and restoration of written heritage". This brochure can serve as primary literature regarding the protection of written heritage not only to archivists, but also to curators, librarians, and everyone else who is interested.
- Only one Archives - the Archives of the Republic of Srpska - has a laboratory for conservation and restoration of archives.
- National Archives of Bosnia and Herzegovina has some equipment for microfilming and digitization, but they do not have any trained personnel, nor do they have any adequate software to process such materials.

* *Sejdalija Gušić, M. Phil., archival councillor, Historical Archives Sarajevo, Alipašina 19, 71000 Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, contact: sejo@arhivsa.ba.*

** *Milena Gašić, archival technician, Historical Archives Sarajevo, Alipašina 19, 71000 Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, contact: milenaqasic@yahoo.com.*

Procurement of adequate laboratories for conservation and reparation of the damaged archives is one of the greatest financial challenges for the archives in Bosnia and Hercegovina. Education of professional personnel, who would work in that field, is the additional problem and challenge.

In times, when, due to the fast development of techniques and technologies, worldwide standards for protection of archives are constantly being upgraded and developed, the activity of creating and establishing standards in Bosnia and Hercegovina is still in its infancy.

However, miracles do happen in Bosnia and Herzegovina, as it somehow turned out that archives have not been destroyed »much«, even though wars, floods and conflagrations had raged throughout this area. Only due to these miracles, and the enthusiasm of archival professionals, the archives have survived.

We, the archivists in Bosnia and Hercegovina, could, just like the Americans, adopt »In God we trust« as a national/archival motto.